

המקדש במדרש

פרשת כי תשא

”רָאָה קְרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמִטֵּה יְהוּדָה: וְאָמַלְא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחֻכְמָהּ וּבְתַבּוּנָהּ וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה: לְחֹשֶׁב מַחְשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבְכֶסֶף וּבְנַחֲשָׁת: וּבְחֻרְשֵׁת אֲבָן לְמִלְאֵת וּבְחֻרְשֵׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת כָּכָל מְלָאכָה: וְאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אֹתוֹ אֶת אֶהֱלִיאֵב בֶּן אַחִיסָמֶךְ לְמִטֵּה דָן וּבְלֵב כָּל חֹכֵם לֵב נָתַתִּי חֻכְמָה וְעָשׂוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ” (שמות ל"א)

לאחר הציווי על בניית המשכן וכליו, הגיעה העת לבנותו. בפרשתנו ממנה הקב"ה את בצלאל, אהליאב וכל חכם לב, לבנות את המשכן. התורה מדגישה שהקב"ה מילא את בצלאל רוח חכמה ותכונות נוספות, ומאז ימי בראשית כבר מינה אותו ואת אהליאב לצורך מלאכת בניין המשכן. המדרש שלנו דן במינוי המיוחד של בצלאל, ומלמד אותנו שיש דברים שהם חלק מתוכנית הבריאה (וסודותיה).

מה ראה פנחס ב'?

”ראה קראתי בשם בצלאל – הה"ד (קהלת ו) 'מה שהיה – כבר נקרא שמו'. אמר הקב"ה: מי שהתקנתיו מראש שיעשה המשכן כבר קראתי לו שם. מהו זונדע אשר הוא אדם? עד שאדם הראשון מוטל גולם הראה לו הקב"ה כל צדיק וצדיק שעתידי לעמוד ממנו. יש שהוא תלוי בראשו של אדם, ויש שהוא תלוי בשערו, ויש שהוא תלוי במצחו, ויש בעינו ויש בחוטמו ויש בפיו ויש באזנו ויש במלתין (זה מקום הנזם). ותדע לך בשעה שהיה איוב מבקש להתוכח עם הקב"ה ואמר (איוב כג) 'מי יתן ידעתי ואמצאהו אערכה לפניו משפט', הקב"ה משיבו: אתה מבקש להתוכח עמי (שם לה) 'איפה היית ביסדי ארץ? מהו איפה? א"ר שמעון בן לקיש: אמר לו הקב"ה: איוב אמור לי האיפה? באיזה מקום היתה תלויה בראשו או במצחו או באיזה אבר שלו אם יודע אתה באיזה מקום היתה איפתך? אתה מתוכח עמי הוי איפה הייתי. הראה לו הקב"ה לאברהם ע"י שאמר דבר אחד בניו יורדין למצרים ומשתעבדין במצרים, הראה אותו למשה עומד וגואלם, הראה לו ליוסף זן את השבטים, הראה לו למשה מושח נביאים, הראה לו לשמואל מושח מלכים, ליהושע מכניס ישראל לארץ, לדוד מייסד הבית, לשלמה בונהו, לעתליה אם אחוזה ובניה מנתקין את מסמרות הזהב של בהמ"ק, יהודע מתקן, אמון עושה עבודת כוכבים, יאשיה מבערה, נבוכדנצר מחריב הבית, דריוש בונה אותו. והראהו לבצלאל עושה המשכן הוי ראה קראתי בשם בצלאל”

מה לשים לב בקריאת המדרש

א. המדרש מלמד שבצלאל נבחר לתפקידו עוד טרם נוצר, ולמעשה מבריאת העולם. 'מה שְׁהִיָּה כְּכֹר נְקָא שְׁמוּ וְנִדְעָ אֲשֶׁר הוּא אָדָם'. מכאן לומד המדרש שיש אנשים ששם מעיד על כך שנבחרו לתפקידם מבטן ומלידה, ו'ש' נודע שמו- הוא אדם'- כלומר שבתכונות אדם הראשון כבר היו גלומות אותן נשמות שעתידות להתגלות בעולם.

ב. מכאן דורש המדרש שאדם הראשון היה מוטל 'גולם', ומן אותו גולם יוצר לא רק אדם הראשון, אלא כל האנושות שתבוא בהמשך.

ג. יש אנשים שמאפיינים את 'חוטמו' של אדם, חלקם את 'עיניו' וכן הלאה. כלומר, כל אחד מבטא כח אחר שהיה גלום באדם הראשון ותפקידו בעולם להוציא מן הכח אל הפועל את התכונה המתאימה לו..

ד. כך אמר הקב"ה לאיוב: 'איפה היית ביסדי ארץ?' הקב"ה אינו שואל את איוב שאלה רטורית, אלא מלמד אותו על יצירת האדם ותפקידו של כל אדם. המדרש דורש את המילה איפ' ה בניקוד אחר – איפה. כלומר אתה היית 'איפה', חלק מתוך אדם הראשון. הקב"ה שואל את איוב: איזה חלק אתה היית? האם מילאת את תפקידך בעולם?

ה. המדרש מסיים בכך שיש אנשים שמילאו את תפקידם ותיקנו את העולם – חלק בבניין הארץ או המקדש, חלק במשיחת מלכים או נביאים – ויש כאלה שעסקו בהחרבת העולם. בצלאל זכה, ולא רק שעסק בייעוד שלו, אלא גם קיבל הודעה מהקב"ה מה תפקידו בעולם.

חלק א' במדרש-אדם הראשון או המשכן?

המדרש שלנו מורכב מאוד, ודן בכך שיש דברים בעולם שנתקבעו מראש. כדי להבין את המדרש, ולהבין כיצד בצלאל בונה המשכן נכנס לתמונה, נתחיל בכמה הנחות יסוד שיקלו עלינו את ההבנה.

המשכן - עולם קטן ואדם גדול

המדרש שלנו מדלג בין יצירת האדם לבין בניין המשכן. למעשה יש בין שניהם מקבילות רבות. באופן פשוט גם בן אדם וגם בניין מורכבים מחלקים רבים. לכל חלק באדם תפקיד מסוים, וכך גם בכל מבנה. המדרש במקומות רבים משווה את האדם ל'עולם קטן' או את העולם ל'אדם גדול'. כיוון שהמקדש הוא למעשה תמצית כל העולמות ומשקף ומקרין על כל העולם, אף המקדש (וכן מקום המקדש) הוא 'עולם קטן'. כך מחבר המדרש יחד את כל הדברים:

" כתיב ה' בחכמה יסד ארץ וגו' ואומר ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה - ללמדך שהמשכן שקול כנגד כל העולם וכנגד יצירת האדם שהוא עולם קטן. כיצד כשברא הקב"ה את עולמו כילוד אשה בראו, מה ילוד אשה מתחיל בטבורו ומותח לכאן ולכאן לארבעה צדדין כך התחיל הקב"ה לבראות את עולמו מאבן שתיה תחלה וממנה הושתת העולם"
(תנחומא פקודי, ג)

מדרשים רבים אף מקבילים בין תהליך יצירת האדם ליצירת העולם. למעשה, אם נשאל מה הצורך במינוי המיוחד של בצלאל? נוכל לתרץ שבצלאל לא רק בונה את המשכן אלא ממש 'בורא עולם'!

בצלאל החל את המלאכה, ובשלמה המלך הושלמה מלאכת בריאת העולם:

"ותשלם המלאכה אין כתיב כאן אלא כל המלאכה מלאכת ששת ימי בראשית שלמה. מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות ועשה אין כתיב כאן אלא לעשות עדין יש מלאכה אחרת, וכיון שבא שלמה ובנה את בית המקדש, אמר הקב"ה עכשיו שלמה מלאכת שמים וארץ, לכך נקרא שלמה שהשלים הקב"ה מלאכת ששת ימי בראשית לתוך מעשה ידיו"
(ילקוט שמעוני מלכים א', ז', קפ"ו)

'ספר תולדות האדם':

בפסוקים שלנו נאמר 'ראה קראתי בשם בצלאל'. המדרש מבין זאת כקריאה בספר. הקב"ה אומר, קראתי בספר שבצלאל הוא זה שצריך לבנות את המשכן. והיכן קרא? 'בספר תולדות האדם'.

"אמר ריש לקיש: מאי דכתיב 'זה ספר תולדות אדם': מלמד שהראהו הקדוש ברוך הוא דור ודורשיו דור דור וחכמיו"
(סנהדרין ל"ח:)

המדרש שלנו אף מרחיב את הרעיון ומבאר שלא מדובר בספר רגיל, אלא באדם הראשון עצמו, ניתן היה לקרוא ולראות מה עתיד להתגלות בעולם. כשם שבמשכן חלקים שונים, ובאדם חלקים שונים, כך ייעודי בני האדם שונים ורק בחיבור כל החלקים יחד נוצר השלם. זה היה סודו של בצלאל לחבר הכל יחד – והיה משכן אחד:

הרב קוק מבאר את המדרש המפורסם שאנו אומרים בסוף התפילה (שמקורו בסיום מסכת ברכות):

"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. שנאמר. וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. אל תקרי בניך. אלא בוניך:

שְׁלוֹם רַב לְאַהֲבֵי תוֹרַתְךָ. וְאִין לְמוֹ מְשׁוּל: יְהִי שְׁלוֹם בְּחִילְךָ. שְׁלוֹה בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ: לְמַעַן אֲחִי וְרַעִי אֲדַבְּרָה נָא שְׁלוֹם בְּךָ:
לְמַעַן בֵּית ה' אֲלֵהֶינּוּ אֲבַקֶּשֶׁה טוֹב לָךְ: ה' עֲזֵ לְעַמּוֹ יִתֵּן. ה' יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשְׁלוֹם"
יש טועים שחושבים שהשלום העולמי לא יבנה כי אם ע"י צביון אחד בדיעות ותכונות. ...השלום האמיתי אי אפשר שיבא לעולם כי אם דוקא ע"י תואר של ריבוי כל הצדדים וכל השיטות שיש בחכמה, ויתבררו איך כולם יש להם מקום כל דבר לפי ערכו מקומו וענינו...."וכל בניך למודי ד" כולם יכירו שכולם, גם ההפכים בדרכיהם ושיטותיהם כפי הנראה, המה כולם למודי ד', ... אל תקרי בניך אלא בוניך, הבנין יבנה מחלקים שונים, והאמת של אור העולם יבנה מצדדים שונים, משיטות שונות"

גם כאן משתלבים הכל יחד – בבני אדם: ריבוי דעות, בבניין: ריבוי חלקים, וזה יבנה 'עולם שלם'. כדי להגיע ל'למען בית ה' אלוקינו' צריך דווקא את ריבוי הדעות. כך תבנה ירו 'שלם' וכך יהיה שלום אמיתי ושלום עולמי.

חלק ב' במדרש- איפה היית ביסודי ארץ?

המדרש שלנו מביא דו-שיח בין הקב"ה ובין איוב. כשטענת הקב"ה היא: אִיפֹה הֵייתָ בְּיַסְדֵי אֶרֶץ? לעומת ההבנה הרגילה שהקב"ה טוען כלפי איוב, 'היכן היית כשהכל התחיל', האם אתה תכננת את העולם, שעכשיו אתה בא בטענות? המדרש מבין אחרת.

"אמר לו הקב"ה: איוב אמר לי האיפה? באיזה מקום היתה תלויה בראשו או במצחו או באיזה אבר שלו אם יודע אתה באיזה מקום היתה איפתך?"

מהי האיפה? על פי המדרש, האיפה הינה כלי מדידה. (כמו עשירית האיפה). הקב"ה שואל את איוב האם הוא יודע איזה 'איפה' הוא. איזה חלק הוא מתוך השלם, מתוך האדם. מה תפקידו? (בדומה ניתן לפרש 'איפה' נשמה. כלומר אמנם אתה לא היית, אך נשמתך כן היתה. והיה לך לדעת מה מוטל עליך לעשות).

"שאדם הראשון מוטל גולם, מפני שאחר שהציבו העמידו הקב"ה בצביונו ובמעמדו נתפשטו הנטיעות הכלולות בו בגן עדן עד עמוד להם גופות להתלבש, אבל היו כלולים בו קודם גמר בריאתו בהיותו גולם, דהיינו עיסה מגולגלת, עד כאן לשונו. מכל מקום אומר אני שמלת גולם, רומז גם כן על כח הגופניים נרתק הנשמה, שגם זה מתפשט בכל דור ודור בקרב ישראל, על כן ישראל קרוין בעצם אדם. והנשמות עם הגויות עמדו בהר סיני בשעת קבלת התורה בשבועה ובאלה ובברית, ומאחר ששורש ודקות הגוף הוא בגויה זו, הרי נשבעו כל הדורות בנשמה ובגוף רוחני" (שלה"ה, עשרה מאמרות, מאמר ב')

כלומר, בפוטנציאל הכל קיים. אך בתחילה הכל במצב גולמי. אדם הראשון 'מוטל כגולם', ואז צרים צורה מתוך הגולם. את הפנים, הידיים וכן הלאה. כך העולם עד מתן תורה היה כגולם שעוד לא נוצר. בבניין המשכן\מקדש הושלמה סופית מלאכת היצירה של הגוף – הן הגוף הגשמי והן הגוף הרוחני של העולם.

ברשימת האנשים שמונה המדרש יש כאלה שהוסיפה לבניין הקומה של העולם. בהעמדת מלכים או נביאים, בבניין הארץ ובניין המקדש. לעומתם יש כאלה שהוציאו את המסמרים מקירות המקדש, ובכך ניסו להפיל הן את הבניין הגשמי והן את הבסיס הרוחני של העולם בכלל. גם עם ישראל בחטא העגל שמט את הבסיס האיתן של העולם ואיים להחזיר אותו למצב של 'גולם'.

כאן עוד לא מדובר בייעוד של אנשים ספציפיים, ובתפקידים שונים, אלא על הקו הכללי – כל אדם צריך לשאוף ל'יתקן עולם' ולעשות את רצון ה'.

גם המעשה המופיע בסוף הפרשה מתחבר לעניין זה. משה רבינו מבקש מהקב"ה לדעת תמיד מה הדרך הנכונה, מה הייעוד בכל רגע, בכל מקום אשר נלך:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אִם אֵין פְּנִיךָ הַלְכִים אֶל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה... וַיֹּאמֶר הָרָאִי נָא אֶת כְּבֹדְךָ... וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לְרַאות אֶת פְּנֵי כִי לֹא יִרְאֵי הָאָדָם וְחִי... וַרְאִיתָ אֶת אַחֲרֵי וּפְנֵי לֹא יִרְאוּ.

משה רבינו מבקש לראות את פני ה'. אמנם ידוע לו ש'אין לו דמות הגוף', אך הוא רוצה לראות את התוכנית האלוהית, לאן ה' מוליך אותנו. במקום לבקש לראות את ה'איפה' באדם הראשון הוא מבקש לראות את פני ה'. זה אותו הדבר, שכן על האדם נאמר 'נעשה אדם בצלמינו כדמותינו'.

אנו רגלים להבין שמשה נענה בשלילה. אך משה מקבל תשובה חלקית: 'ני' אָמַר ה' אֶל מֹשֶׁה גַם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֶשְׁר דַּבַּרְתָּ אֲעֱשֶׂה פִי מְצַאֵת חֵן בְּעֵינַי וְאֶדְעֶךָ בְּשֵׁם". כשם שבצלאל נקרא בשם, כך גם אתה. כל אחד נקרא בשמו המיוחד.

אם נבין את 'פני ילכו והניחותי לך', כהמשך התשובה, אזי יש מקום אחד ששם נדע איך לנהוג – במקדש. כאשר 'פני ילכו', כאשר יקיימו את הציווי 'שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה'', אז יוכלו לראות את פני.

כפי שאמרנו- המקדש= עולם= אדם. אם כן שם נוכל לראות את ה'איפה' שלנו. כמגיעים למקדש כבר מבינים מה תפקידנו וייעודינו.

חלק ג' במדרש- תלוי בראש, במצח או באף.

המדרש מביא חלקים שונים בגוף אדם הראשון, שכל אחד מסמל 'איפה' אחרת, 'שם' אחר או תפקיד אחר שעתידי להתגלות בעולם.

כפי שראינו כל החלקים חשובים ורק כולם יחד מרכיבים את האדם השלם, את הבניין השלם ואת העולם השלם. אמרנו שבמהלך הדורות היו כאלו שעסקו בבניין, וכאלה שעסקו בחורבן ובפירוק השלמות. הראשון שפירק את החבילה היה אדם הראשון עצמו בחטאו, ולפי רבי קלונימוס קלמן הלוי אפשטיין (מגדולי אדמו"רי החסידות לפני כ- 250 שנה) זה עצמו גרם לצורך שלא אדם אחד יתקן הכל אלא כל אדם מתקן חלק מן השלם. עוד ראינו שבבית המקדש מתאחדים יחד כל החלקים, ולכן דווקא שם יותר קל לנו למצוא את מקומינו:

" ורצה לומר כי אדם הראשון הוא היה איפה לכל הנשמות. כי באם לא חטא אדם הראשון רק היה מתקן הכל כפי רצונו של הקב"ה שבראו בכדי שיתקן הכל, אז לא היה צריך להולדת דורות רבים כי הוא היה מתקן עצמו עם כל הנשמות שהיו בו, רק כאשר חטא והיה השבירה ונפילה להנשמות בחטאו. לכך הוצרך להוליד דורות רבים היינו הנשמות שהיו באדם הראשון בכדי שכל נשמה ונשמה תתקן שרשו באותו איפה שהיה אז באדם הראשון. וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה בקהלת לבד ראה זה מצאתי את אשר עשה האלהים את האדם ישר היינו שכונת הקב"ה היה רק ליצירת אדם הראשון לבד והוא יתקן הכל, והמה בקשו חשבונות רבים רצה לומר בחטאו הוצרך להוליד דורות רבים היינו הנשמות שהיו כלולים בו בכדי שכל אחד יתקן את שורש נשמתו באותו איפה שהיה באדם הראשון וזהו העיקר עבודתו וזהו בהיות הקב"ה שורה בישראל אזי יש יכולת לעבוד ולהמציא עצמו באיזה איפה שהיה באדם הראשון ולתקן את שורש נשמתו, אבל באם ח"ו אין השכינה שורה בישראל בפרט בגלות המר הזה בלתי אפשר להמציא עצמו באיזה איפה שהיה ולתקנה. וזהו שאמר ובמה יודע איפוא רצה לומר היכן ימציאו עצמם ישראל כל אחד באיזה איפה שהיה באדם הראשון בכדי לתקן את שורש נשמתו הלא בלכתך עמנו רצה לומר כשתשרה שכינתך בינינו אזי נוכל להמציא עצמנו כל אחד באיזה איפה שהיה בכדי לתקן את שורש נשמתו" (ספר מאור ושמש, פרשת כי תשא)

אך מהם החלקים השונים באברי אדם הראשון המובאים במדרש. יש פרשנים רבים המבארים שאלו 'ראשי איברים', כלומר החשובים באיברים, וכנגדם בכל דור יש את מנהיגי הדור ואלו שמורים לנו את הדרך. 'עיני העדה'. אך בעל מי השילוח (מראשוני חסידות ראדזין) מבאר בדרך אחרת:

"ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל וכתונת תשבץ מצנפת ואבנט ועשו בגדי קודש כו', הנה נגד השמונה בגדים תקנו אנשי כנסת הגדולה בברכת ק"ש שמונה דברים להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, להבין הוא נגד האבנט כי אבנט מכפר על הרהור הלב וגם לבישתו הי' על הלב ומדתו הי' ג"כ ל"ב אמות, ולהשכיל הוא נגד החושן כי האדם צריך להתבונן לדעת הש"י כי אצלו לא ימצא שום כעס על נפשות ישראל כי רגע באפו חיים ברצונו, לשמוע הוא נגד המעיל היינו שהאדם ישמע ויטה אוזן, לימודו ושורשו כמו שדרש על פסוק איפה הייתה ביסדי ארץ איפה שלך איך הי' באדם הראשון, וע"י שהאדם יבא על יסודו מזה יבין מה תיקון כבר בעולם ומה צריך עוד לתקן, וע"ז רומז המעיל, ללמד הוא נגד המצנפת כי מצנפת מכפר על גסי הרוח. היינו לקבל אמת ממי שאמרנו, וללמד הוא נגד

הציץ כי בהציץ נאמר והי' על מצחו לרצון היינו שיהיה לאדם עין טובה ללמד את חברו, לשמור נגד הכתונת כי כתונת מכפר על שפיכת דמים והוא שישמור האדם א"ע שלא יבא מחמתו שום היזק לחבירו ולא יוכל חבירו לחשדו וע"י שיחשדנו בחנם יענש ועי"ז גם הוא יענש מחמת שחבירו נענש ע"י, ולעשות נגד האפוד כי אפוד רומז על סמך ועיקר סמיכה הוא במעשה המצות שיכול האדם לעמוד בתפלה ולהשען עליהם כמ"ש השם עבים רכובו ועבים מורים על מצות מעשיות, ולקיים הוא נגד מכנסים כי הוא לכסות בשר ערוה, וערוה נקרא מקום שע"י יוכל האדם להפסיד כמ"ש ערות הארץ היינו שע"י יוכל הארץ להכבש, ובכל מקום שברא הקב"ה שיכול האדם להבנות ממנו בנין עדי עד שם ברא מקום ההפסד שיוכל להפסיד הכל וע"י שישמור את עצמו בזה יצמח לו ממקום הזה בנין עדי עד"

מי השילוח מבאר שבשמונת בגדי הכהונה רמוזים שמונה איברים. כל איבר מקביל להנהגה אחרת שעלינו לנהוג: להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים. אמנם הם לא מקבילים לאיברים שבמדרש שלנו, אך הרעיון דומה. הכהן הגדול בלובשו את כל הבגדים מרמז שבתוך המקדש, כל החלקים עובדים בשילוב יחד.

ומכאן שכל אחד יכול אף הוא, להגיע אל המקדש, לראות פני ה', ואז לחזור לביתו מתוך הבנה מה ה'שם' שלו, מהי ה'איפה' שלו, כיצד עליו לעבוד את ה'. גם מחוץ למקדש. גם כְּצֵל אֵל. ולא רק מול פני ה'.

שבת שלום

מרדכי פרסוף